

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ АГРОГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК: 332.365

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Г.М. Головка, к.е.н, доцент, Сумський національний аграрний університет

О.М. Маслак, к.е.н, доцент, Сумський національний аграрний університет

У статті розглядаються приклади використання ріллі в країнах Європейського Союзу, приведені основні показники використання сільськогосподарських угідь в Сумській області у 1990 році порівняно з 2010 роком, визначені основні напрями збереження родючості ґрунтів та підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Земля є головною умовою життя суспільства і основним джерелом національного добробуту. Вона служить основою сільського господарства де проходить сполучення економічних процесів виробництва та відтворення з природними; є одночасно засобом і предметом праці, а отже головним засобом виробництва.

Земля, що використовується в сільському господарстві має свої специфічні властивості, які слід враховувати при організації сільськогосподарського виробництва. Так, земля є продуктом багатоговікового розвитку природи, просторово обмежена і не може бути замінена іншими засобами виробництва. У процесі виробництва земля не зношується, як інші матеріальні засоби виробництва, а при раціональному використанні постійно поліпшується, що знаходить своє відображення в підвищенні її родючості і в кінцевому результаті в зростанні урожайності сільськогосподарських культур [1, 2]. Проте останнім часом результати господарювання свідчать про споживче ставлення до землі. Тож одним із пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства має стати збереження родючості ґрунтів та підвищення ефективності використання землі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми ефективності використання земель сільськогосподарського призначення досліджувалися такими вченими як Докучаєв В.В., Ещенко В.О., Жатов О.Г., Кравченко М.С., Лупінов І.І., Месель-Веселяк В.Л., Саблук П.Т., Юрчишин В.В. Проте з розвитком нових організаційно-правових форм господарювання, а саме вертикально-інтегрованих компаній та агрохолдингів змінилося ставлення до землі, що потребує проведення додаткових досліджень з визначених питань.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення аналізу ефективності використання земель сільськогосподарського призначення та визначення основних напрямів збереження родючості ґрунтів та підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь.

Викладення основного матеріалу дослідження. Агропромисловий комплекс України має потужний природний потенціал: із загальної зе-

мельної площі 60,4 млн. га сільськогосподарські угіддя займають майже 71%. У свою чергу, сільськогосподарські землі розподіляються на рілля – 32,5 тис. га (78%), сіножаті та пасовища – 7,6 млн. га (19%). Це одні з найбільших у Європі угідь, придатних для ведення сільського господарства. Незважаючи на те, що українська рілля становить лише 2,4% світових площ в обробітку, вона перевищує розорані землі Франції, Іспанії, Польщі та Німеччини. Разом з тим, ефект від використання таких угідь поступається середньоєвропейським показникам. Якщо врожайність зерна в Україні у кращі роки ледве перевищувала 30 центнерів, то у Нідерландах понад 80 ц/га, Франції та Німеччині – 70 ц/га, Австрії, Великобританії, Данії, Швейцарії – 60 ц/га [3].

Низька ефективність рільництва є наслідком негосподарського ставлення орендарів до землі. Стали звичними прагнення суб'єктів господарювання на селі будь-якими методами одержати «швидкі» прибутки, нехтуючи при цьому відновленням родючості ґрунтів. Відсутність реального власника на землі, недотримання науково обґрунтованих норм ведення землеробства, відсутність раціональних сівозмін, зменшення внесення органічних добрив завдає відчутної шкоди землі.

До того ж, за останні два десятиліття до мінімуму скоротилося проведення робіт з докорінного поліпшення ґрунтів. Як наслідок, спостерігається стійка тенденція погіршення їх якісного стану. Зменшуються запаси гумусу, безповоротно виносяться поживні речовини, йде підкислення, засолювання, деструктуризація ґрунтів. За таких умов створюється реальна загроза подальшої інтенсивної деградації ґрунтового покриву - основного засобу аграрного виробництва [2]. Проте необхідно пам'ятати, що на відновлення родючості ґрунтів потрібно значно більше часу і коштів порівняно із своєчасним проведенням заходів підтримання їх якісного стану.

У практичній сільськогосподарській діяльності розрізняють природну, штучну та економічну родючість. Природна родючість є результатом тривалого процесу ґрунтоутворення в певних природнокліматичних умовах і характеризується запасом поживних речовин. Природна родючість

різна в окремих природнокліматичних зонах, що необхідно враховувати при плануванні виробництва та ціноутворенні. Штучна родючість створюється в процесі виробничої діяльності шляхом підвищення агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, запровадження науково-обґрунтованих сівозмін, меліоративних заходів. Таким чином, штучна родючість землі залежить від ціле направленої діяльності людей, від розміру вкладеного в землю капіталу. Економічна родючість землі – це сукупність природної і штучної родючості, яка відображає співвідношення кількості продукції з одиниці площі та на одиницю

виробничих витрат.

У 1990 році посівна площа в Сумській області становила понад 1,6 млн. га., або майже 100% земель в обробітку. Для порівняння, у 2000-2011 роках - в середньому 86-89% (Таблиця 1). Таким чином близько 150 тис. га ріллі не оброблялося. Колишні сільськогосподарські угіддя заросли бур'янами, а в Поліссі – лісом. При засіванні цієї площі багаторічними травами щорічно можна отримувати 300-360 тис. т корм. од. Їх використання у тваринництві сприяє одержанню 30 тис. приросту великої рогатої худоби, або близько 200 тис. т молока.

Таблиця 1

Ефективність використання землі
в сільськогосподарському виробництві Сумської області [3]

Показники	Роки			2010 р. до 1990 р. у %
	1990	2000	2010	
Всього сільськогосподарських угідь, тис. га	1639,2	1547,2	1439,9	87,8
в т.ч. рілля	1304,9	1187,4	1147,2	87,9
сіножаті	172,1	204,0	181,4	105,4
пасовища	147,7	133,6	91,0	61,6
Посівні площі, тис. га	1303,5	1059,5	990,2	76,0
Питома вага посівів в площі ріллі, %	99,9	89,2	86,3	-13,6
Валова продукція сільського господарства всього, млн. грн	5839,7	2954,2	2843,2	48,7
в т.ч. рослинництва	2793,5	1564,7	1809,1	64,8
тваринництва	3046,2	1389,5	1034,1	33,9
сільськогосподарські підприємства - всього	4036,7	1134,2	1131,4	28,0
в т.ч. рослинництво	2029,4	675,4	811,7	40,0
тваринництво	2007,3	458,8	319,7	15,9
господарства населення - всього	1803,0	1820,0	1711,8	94,9
в т.ч. рослинництво	764,1	889,3	997,4	130,5
тваринництво	1038,9	930,7	714,4	68,8
Поголів'я великої рогатої худоби на 100 га с-г угідь, гол	54,8	26,2	11,4	20,8
в т.ч. корів	20,7	13,3	6,8	32,8
Поголів'я свиней на 100 га ріллі, гол	57,0	28,4	17,6	30,9
Виробництво молока на 1 люд., кг	716,2	361,3	368,9	51,5
Виробництво м'яса в забійній вазі на 1 люд., кг	107,4	50,9	34,6	32,2
Виробництво яєць на 1 люд., штук	372,0	214,4	229,6	61,7

В основі планування виробничих програм з рослинництва, зокрема визначення структури посівних площ, є науково обґрунтовані сівозміни з раціональним чергуванням сільськогосподарських культур. Правильно підібрана сівозміна підвищує родючість ґрунту та відповідно урожайність сільськогосподарських культур. Проте результати господарювання за останні десятиліття свідчать про нехтування порадами науковців. Беззмінна сівба окремих культур привела до зниження урожайності внаслідок однобічного вносу макро- і мікроелементів з ґрунту, погіршення поживного режиму для рослин, створення сприятливих умов для розвитку шкідників і хвороб.

За останні 20 років виробнича програма в рослинництві мала негативні наслідки трансформації. Так, посівні площі під технічними культурами збільшились майже в 2 рази. Цьому сприяло розширення площ під соняшником, ріпаком та соєю, що передбачало отримання орендарями максимальних прибутків. Як наслідок, питома вага соняшника у структурі посівних площ перевищила у 2011 році 11% при оптимальному розмірі 8-9%. Ця культура найбільше виснажує ґрунт, як

попередник може використовуватись здебільшого під чорний пар, а розширення площ її вирощування свідчить про споживче ставлення до землі.

Перехід аграрного сектору на ринкові відносини привів до зменшення поголів'я тварин та обсягів виробництва продукції. Так, виробництво молока зменшилось в 2 рази; м'яса в тричі. Як наслідок, знизилася споживання на одну особу м'яса та м'ясопродуктів на 27%, молока та молочних продуктів на 43%.

Зменшення поголів'я тварин сприяло скороченню посівних площ під кормовими культурами. Так, питома вага кормових культур знизилась з 35% у 1990 році до 10% в 2011-му. Занепад галузі тваринництва привів до значного зменшення отримання органічних добрив тваринного походження, що негативно вплинуло на удобрення ґрунту.

Якщо у 1990 році вносилося 13 млн. т органічних добрив, то у 2010 лише 50,2 тис. т. Розрахунково на 1 га припадало менше 0,1 т добрив, на багато менше порівняно з 1990 роком. За останні два десятиліття втрати гумусу в ґрунтах

України становили понад 10% загального його вмісту.

Органічні добрива при правильному використанні є могутнім резервом підвищення родючості ґрунту та відповідно урожайності сільськогосподарських культур. Зокрема, до складу гною входять усі основні елементи живлення: азот, фосфор, калій, кальцій, магній тощо. Відтак для досягнення бездефіцитного його балансу потрібно щорічно вносити на 1 га орних земель на Поліссі від 13-14 до 17-18 т, у Лісостепу – 11-12 тонн органічних добрив.

У процесі виробництва земля не зношується, як матеріально-технічні засоби виробництва, а при раціональному використанні постійно поліпшує свої якісні показники. Це знаходить відображення в підвищенні її родючості та в кінцевому результаті - у зростанні врожайності сільськогосподарських культур.

Таким чином, необхідно поступово відроджувати галузь тваринництва до рівня дореформеного періоду, підвищувати родючість ґрунтів, вести рослинництво, враховуючи наукові принципи землекористування: додержання сівозмін, виходячи з природнокліматичних зон та спеціалізації підприємств; упровадження енергозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур; розширення застосування ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту; здійснення заходів щодо запобігання забрудненню ґрунтів важ-

кими металами, пестицидами та іншими агрохімікатами; підвищення відповідальності власників землі та землекористувачів за раціональне використання і охорону земель; внесення на 1 гектар ріллі не менше 10 тонн органічних добрив щорічно.

Висновки. Нині через законодавче врегулювання земельних відносин закладаються підвалини подальшого розвитку аграрного сектору. При цьому першочерговими є питання власності на землю, її охорони та підвищення родючості, оскільки від ставлення до землі залежатиме майбутнє агропромислового виробництва та сільських територій. Земля - це живий організм, який необхідно підживлювати органічними добривами, а саме гноєм, торфом, сидератами, рослинними рештками. Такі заходи дають можливість підтримувати та підвищувати родючість ґрунтів та, як наслідок, збільшувати урожайність сільськогосподарських культур.

Органам місцевої влади та самоврядування необхідно розглянути можливість відображення в соціальних угодах з орендарями земель сільськогосподарського призначення заходи з відновлення поголів'я великої рогатої худоби, свиней, овець та кіз. Критеріями оцінки виконання договірних зобов'язань мають бути розрахункові показники чисельності поголів'я тварин на 100 га сільськогосподарських угідь.

Список використаної літератури

1. Гудзь В.П. Землеробство / В.П. Гудзь, І.Д. Примака, Ю.В. Будьонний. - Київ: «Урожай», 1996. – 384 с.
2. Городній М.М. Агрохімія / М.М. Городній. - Київ: «Алефа», 2003. – 778 с.
3. Статистичний щорічник Сумської області за 2010 рік. Суми: Головне управління статистики в Сумській області. – 2011 рік. – 672 с.

В статье рассматриваются примеры использования пашни в странах Европейского Союза, приведены основные показатели использования сельскохозяйственных угодий в Сумской области в 1990 году сравнительно с 2010 годом, определены основные направления сохранения плодородия почв и повышения эффективности использования сельскохозяйственных угодий.

In the article the examples of the use of plough-land are examined in the countries of European Union, the basic indexes of the use of agricultural lands are resulted in the Sumskoj area in 1990 comparatively with 2010, basic directions of maintainance of fertility of soils and increase of efficiency of the use of agricultural lands are certain.

Дата надходження в редакцію: 1.03.2012 р.

Рецензент: д.е.н., професор Л.І.Михайлова